

Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutvecklings yttrande till betänkandet av Styr- och resursutredningen "En långsiktig, samordnad och dialogbaserad styrning av högskolan", SOU 2019:6 U2019/00304/UH

Sammanfattning

Samverkan och samhällspåverkan

- En viss del av de konkurrensutsatta medlen från finansiärer bör gå till projekt som genomförs i direkt samproduktion med företag, andra lärosäten och /eller offentlig sektor, där det är värdet av samproducenternas kunskaper, tid, utrustning och så vidare som motfinansieras av staten.
- Ta hänsyn till in-kindmedel och motsvarande vid resultatuppföljningar, inte enbart direkta externa pengar till lärosätena.
- Nyttiggörande och innovation bör få ett större utrymme vid fördelningen av forskningsfinansiärernas anslag.

Det livslånga lärandet

- Ge ekonomiska incitament till lärosätena för att de ska kunna erbjuda kurser som kopplar stark forskning med samhällets behov.
- Bygg in kompetensutveckling av yrkesverksamma i lärosätenas ordinarie uppdrag och utbud.

Lärosätenas vision, strategiska ansvar, kvalitet och statliga medel

- Lärosätena ska strategiskt prioritera vad som är relevant för dem och samhället, med ett fokus på att bygga starka forsknings-, utbildnings- och samverkansmiljöer.
- Ett samlat basanslag vore att föredra, i enlighet med KK-stiftelsens arbetsätt.
- Lärosätena bör fortsatt ansvara för högre utbildning, konkurrensutsatt forskning och samverkan med omgivande samhälle.
- Staten måste ge lärosätesledningarna tillräckliga mandat, så att de har möjlighet och förmåga att gynna visionsarbetet och strategisk utveckling av starka forskningsområden.
- Kvalitetsskillnaderna mellan lärosäten rimmar inte med dagens tilldelning av basanslag, och fortsätter att förändras över tid. Därför kan inte tilldelningen av basanslagen fördelas på historisk grund. KK-stiftelsen rekommenderar att staten inför relevanta och tydliga kriterier för en mer rättvis omfördelning av basresurserna. Denna kan ske succesivt och stämmas av mot kvaliteten.

Allmänna överväganden

Alla länder inklusive Sverige står inför stora utmaningar: Den globala konkurrensen ökar, den tekniska utvecklingen sker allt snabbare och omställningen mot FN:s ambitiösa och nödvändiga agenda för hållbar utveckling är, enligt de flesta forskare, för långsam.

Universiteten och högskolorna har en nyckelroll i att hantera dessa utmaningar. Regeringens ambition, som det är formulerat i kommittédirektiven, är hög:

”... Sverige ska vara ett av världens främsta forsknings- och innovationsländer och en ledande kunskapsnation, där högkvalitativ forskning, högre utbildning och innovation leder till samhällets utveckling och välfärd, näringslivets konkurrenskraft och svarar mot de samhällsutmaningar vi står inför, både i Sverige och globalt.”

Detta kräver att universitet och högskolor drivs med ett ambitiöst mål att rekrytera de bästa studenterna och forskare/lärare, och att samverka med både företag och offentlig sektor främjas. Detta måste understödjas av en aktiv politik med tydliga krav och ekonomiska incitament baserat på kvalitet och attraktionsförmåga. Högskolepolitiken kan följaktligen inte ses som en enbart inomvetenskaplig fråga och får heller inte begränsas till ett departement, utan måste ses i en större kontext.

Sveriges lärosäten ska svara upp mot många skilda krav. I grunden finns alltid det akademiska, oberoende och kritiska synsättet. Men lärosäten har också stor betydelse för andra politikområden såsom närings-, regional- och landsbygdspolitiken. Betänkandets historiska beskrivning ger ett kraftfullt stöd för detta. En politik för hur lärosäten ska styras och ges rätt resurser måste botten i en bred samhällelig förankring och även omfatta frågeställningar kring förutsättningar för näringsliv och offentligt finansierade verksamheter, arbetsmarknad, matchningsproblematik, samt det livslånga lärandet.

Som kunskaps-, kompetens- och värdeskapande aktör i forsknings- och utbildningssystemet, möjliggör KK-stiftelsen för Sveriges högskolor och nyare universitet att strategiskt bygga och utveckla kompletta, profilerade och konkurrenskraftiga forsknings- och utbildningsmiljöer av högsta kvalitet, i nära samverkan med relevanta aktörer i det omgivande samhället. Projekten bedrivs i samproduktion med näringslivet, då utbyte mellan akademi och näringsliv är avgörande för Sveriges konkurrenskraft och för den akademiska utvecklingen i ett internationellt perspektiv.

Samverkan och samhällspåverkan

Nära samverkan med det omgivande samhället är en självklarhet för inte minst de lärosäten som tillhör KK-stiftelsens målgrupp. Stiftelsen beviljar cirka en halv miljard kronor årligen till forskning och utbildning. Förutom hög vetenskaplig kvalitet ställer stiftelsen som krav att företag aktivt deltar i projekten, med egen tid, kompetens och utrustning till ett värde som minst motsvarar det som stiftelsen går in med. Då kan forskningen komma till nytta, och den viktiga kompetensutvecklingen kommer igång redan dag ett. Värdet av denna samproduktion kan enkelt avläsas i exempelvis avsiktsförklaringar (letters of intent) från företagen.

För att säkra generaliserbarhet och relevans måste även flera företag ingå i samproduktionen. I de forskningsprojekt KK-stiftelsen finansierar deltar allt från små mikroföretag till internationella koncerner, och 54% av de över 230 företag som deltog i beviljade projekt 2018 var små och medelstora företag.

Denna konkreta samverkan – som vi benämner samproduktion – är kvalitetsdrivande för akademien, och tillför projekten utvecklande och värdeskapande behov, kunskap och kompetens, samtidigt som forskarna får tillgång till exempelvis data och produktionsanläggningar som de aldrig skulle komma åt annars. Vi vet också att samproduktionen stärker företagets konkurrenskraft och bidrar till samhällsutvecklingen¹.

Nyttiggörande och innovation bör, enligt KK-stiftelsen, få ett större utrymme vid fördelningen av forskningsfinansiärernas anslag. KK-stiftelsen anser att en viss del av de konkurrensutsatta medlen från finansiärer bör gå till projekt som genomförs i direkt samproduktion med företag, andra lärosäten och/eller offentlig sektor, där det är värdet av samproducenternas kunskaper, tid, data och utrustning som motfinansieras av staten. Vid resultatuppföljning bör man alltid ta hänsyn till in-kindmedel och motsvarande – inte enbart direkta pengar in till lärosätet – då dessa insatser betydligt bättre speglar omfattningen av projekten. Det borde också krävas att projekten ska slutrapportera och så långt det är möjligt redovisa vilka resultat och vilken utveckling som uppnåtts för både akademien och deltagande organisationer.

Samproduktion ger mycket positiva effekter, och därför bör regeringen snarast ställa krav på detta, även om man inte har en 100-procentigt perfekt modell. Bättre att modellen utvecklas längs resan, än att skjuta upp införandet på obestämd framtid.

¹ Se exempelvis ”Samproduktion för tillväxt – Resultat och effekter av forskningsfinansiering”, Damvad 16/12/14: <http://www.kks.se/app/uploads/2017/06/samproduktion-for-tillvaxt-resultat-och-effekter-av-forskningsfinansiering-damvad.pdf> ; samt ”Utvärdering av HÖG-projekten avslutade 2019”, KK-stiftelsen okt 2014: <http://www.kks.se/app/uploads/2017/06/utvardering-av-hog-projekten-avslutade-2010.pdf>

Det livslånga lärandet

Lärosätenas ansvar för det livslånga lärandet i form av yrkesverksammas fortbildning och vidareutbildning föreslås läggas fast i högskolelagen. Betänkandet konstaterar också att öppen, nätbaserad utbildning är ett viktigt instrument, men att sådan och andra mer flexibla utbildningar är ekonomiskt ofördelaktiga för lärosätena. Därför föreslår betänkandet att helårsprestationer ges minskad betydelse i resurstilldelningssystemet.

Högutbildade har stått för hälften av den ekonomiska tillväxten i landet 2001 – 2010, enligt en forskningsrapport från Entreprenörskapsforum². Andelen högutbildade i företagen har dessutom ökat med mellan 50 och 80 procent under perioden 2000 – 2015 i regioner med högskolor och nyare universitet. Den idag ökade konkurrensen och snabba omställningstakten gör att företag, organisationer och offentlig sektor måste få möjlighet till relevant vidareutbildning och kompetensutveckling av sina medarbetare. Fortbildning måste ske löpande, oavsett konjunktursvängningar.

KK-stiftelsens Expertkompetensprogram som funnits i många år, tar sin utgångspunkt i de starka forskningsmiljöerna vid lärosätena, och skapar med flexibla, nätbaserade kurser en länk mellan forskning, utbildning och nytta för företagen. Inom programmet pågår sex omfattande och för näringslivet viktiga och relevanta kursprogram med delkurser inom olika områden; mjukvaruutveckling (Mälardalens högskola); sociala medier och webbt teknologier (Linnéuniversitetet); gjutning (Jönköping University); produktionsteknik (Högskolan Väst); artificiell intelligens (Örebro universitet); samt produktionsutveckling (Mälardalens högskola).

Vi menar att staten bör inte bara uppmuntra, utan även ge ekonomiska incitament till samtliga lärosäten för att anordna kurser och utbildningar som är förankrade i forskning av betydelse för samhällets behov. Detta är inte bara viktigt, utan avgörande för att näringslivet ska bibehålla och stärka sin konkurrenskraft. Men det kan även gälla behov inom offentlig sektor.

Kompetensutveckling av yrkesverksamma bör därför byggas in i det ordinarie utbudet på landets lärosäten. KK-stiftelsen medverkar gärna i det fortsatta arbetet för att även akademien ska ha en viktig roll i det livslånga lärandet för högutbildade.

Lärosätenas strategiska ansvar och kvalitet

Betänkandet anser att lärosätenas strategiska handlingsförmåga ska främjas. Det finns också skrivningar – som motiv till en höjning av basanslaget – om att lärosätena själva ska fatta strategiska beslut angående långsiktiga inriktningar och

² ”En fungerande arbetsmarknad – nyckel till innovation och kunskapsdriven tillväxt”, Johan Eklund med flera 2014: https://entreprenorskapsforum.se/wp-content/uploads/2014/11/SEFR2014_webb.pdf

prioriteringar, och utarbeta sammanhållna kunskapsmiljöer där forskning och utbildning hänger samman.

Betänkandet föreslår även att en basanslagshöjning ska fördelas utifrån den historiska tilldelningen.

KK-stiftelsen beviljar medel till lärosäten utifrån deras egna strategiska beslut och prioriteringar. Stiftelsen väljer inte områden som ska beforskas, det kan forskarna tillsammans med sina lärosäten samt näringslivet och omgivningen bäst avgöra själva. Stiftelsen erbjuder istället olika programformer (enstaka forskningsprojekt, företagsforskarskolor, strategiska rekryteringar, expertkompetensprogram, utveckling av utbildningar, och så vidare) som lärosätena kan söka, oberoende av område.

Varje projekt som stiftelsen beviljar medel till ska bidra till att bygga och utveckla kompletta, profilerade och konkurrenskraftiga forsknings- och utbildningsmiljöer av högsta internationella kvalitet, som är strategiskt utpekade av lärosätesledningarna, i nära samverkan med samhället.

Lärosätena bör fortsatt ansvara för högre utbildning, konkurrensutsatt forskning och samverkan med omgivande samhälle. Vi menar att staten bör ställa krav på att lärosätena strategiskt prioriterar sina starka forskningsområden och stödjer dess relevans för samhället, med ett fokus på att bygga starka internationella forsknings-, utbildnings- och samverkansmiljöer. Ett samlat basanslag vore att föredra, i enlighet med KK-stiftelsens arbetssätt, och stiftelsen bidrar gärna i den utvecklingen.

Staten måste främja ett starkt ledarskap på lärosätena, och ge tillräckliga mandat för utvecklande ledarskap, så att ledningarna har möjlighet och förmåga att gynna strategisk utveckling av starka forskningsområden, snarare än att man blir 'forskarhotell'.

Långsiktighet är viktigt; ett bygge av en stark forskningsmiljö kan ta tio, tjugo år, och det måste även den statliga finansieringen beakta. Staten bör följa och analysera kvaliteten i de olika forsknings- och utbildningsmiljöerna, och för att gynna samverkan mellan lärosäten, hellre jämföra dessa miljöer med varandra snarare än att jämföra lärosätena med varandra.

Oavsett om basanslagen i sig ska öka, är de statliga medlen idag fördelade snarast utifrån hävd och gammal vana. På högskolorna och de nyare universiteten går 38% av helårsstudenterna, men dessa lärosäten får bara dela på 12% av anslagen för forskning och forskarutbildning³. Detta trots att många av dessa (KK-stiftelsens målgruppslärosäten) har haft en mycket positiv utveckling under de senaste åren. Bibliometriska analyser visar att "... kvalitetsskillnader mellan universiteten å ena sidan och de nya universiteten och högskolorna å den andra är förhållandevis

³ De fem nyare universitetet och 11 högskolorna i förhållande till de 11 äldre universiteten. "Universitet och högskolor Årsrapport 2019" UKÄ: <https://www.uka.se/digitala-dokument/arsrapport-2019.html#>

marginella och sannolikt mer beroende av finansieringsströmmar och upparbetad forskningserfarenhet”⁴.

NordForsk konstaterar dessutom i sitt Policy Paper 4/2017⁵ bland annat att Blekinge tekniska högskola var bäst i landet inom Computer & Information Sciences; Jönköping University var bäst inom Business Studies & Economics; och Blekinge tekniska högskola och Mälardalens högskola har lyckats bättre inom Engineering än Lunds universitet, Chalmers och KTH.

Forskningen på högskolorna och de nyare universiteten är många gånger både av mycket hög kvalitet och avgörande för näringsliv och offentlig sektor.

Kvalitetsskillnaderna mellan lärosäten rimmar inte med dagens tilldelning av basanslag, och fortsätter att förändras över tid. Därför kan inte tilldelningen av basanslagen fördelas på historisk grund, vilket kraftigt missgynnar högskolor och universitet som de facto lyckats utveckla sina styrkor.

Statens medel för forskning bör istället fördelas utifrån forskningskvalitet; utifrån samverkan inklusive in-kind; samt utifrån ambitionerna som lärosätet har framåt, det vill säga det som ytterst främjar Sveriges position som ledande kunskapsnation. KK-stiftelsen rekommenderar att staten inför relevanta och tydliga kriterier för en mer rättvis omfördelning av basresurserna. Denna kan ske succesivt och stämmas av mot kvaliteten.

KK-stiftelsen har god erfarenhet av flera av de förändringar som föreslås, och bidrar gärna med både kunskap och goda exempel samt förebilder inför den kommande utvecklingen av högskolan.

Med vänlig hälsning

Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling

Kerstin Eliasson
Styrelseordförande

Eva Schelin
Verkställande direktör

⁴ ”Är forskning med svagt genomslag koncentrerad till vissa lärosäten?”, U Sandström 2015: www.kks.se/app/uploads/2017/06/ar-forskning-med-svagt-genomslag-koncentrerad-till-vissa-larosaten-ulf-sandstrom.pdf

⁵ “Comparing research at Nordic higher education institutions using bibliometric indicators” NordForsk: https://www.nordforsk.org/en/publications/publications_container/comparing-research-at-nordic-higher-education-institutions-using-bibliometric-indicators-covering-the-years-1999-2014